

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти

Тошкент — 1977

X 47

Ҳикмат Нозим.

Ошиқ булут. Русчадан Г. Норматова тар-
жимаси. Т., «Ёш гвардия», 1977.
40 б. (Кичик мактаб ёшидаги болалар
учун).

Хикмет Назим. Влюбленное облако. Сказки.
И (Тур)

Кичик мактаб ёшидаги болалар учун

На узбекском языке

Назым Хикмет ВЛЮБЛЕННОЕ ОБЛАКО

Сказки

Издательство «ЁШ ГВАРДИЯ» — Ташкент—1977

Редактор С. Сайдалиева. Рассом Э. Валиев.
Расмлар редактори Қ. Алиев. Техн. редактор
Г. Аҳмаджонова. Корректор М. Тоиров.

ИБ № 127

Русчадан **ГАВҲАР НОРМАТОВА** таржимаси

«Науна» нашриётининг 1964 йилги нашридан тар-
жима қилинди.

Босмахонага берилди 27/1-77 й. Босишга рухсат
этилди 2/VIII-77 й. Формати 60×84^{1/16}. Босма лис-
ти 2,5. Шартли босма листи 2,325. Нашр листи 2,33. Ти-
ражи 45000. Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Ёш
гвардия» нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шарт-
нома 169—76. Ўзбекистон КП Марказий Комитети наш-
риётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси,
Тошкент, «Правда Востока» кўчаси, 26. Заказ № 484.
Ваҳоси 10 т. Қоғоз № 1.

70802—70
X 356 (06)—77 128—77

© Издательство «Ёш гвардия», 1977

ОШИҚ БУЛУТ

Дарвиш сарв дарахтининг остига келиб ўтирибди. Белбоғидан қамиш найини олиб чала бошлабди. Найнинг тешикчаларидан гўё аввал яшириб қўйилгану дарвиш уларни пуфлаб чиқаргандек бирин-кетин дарахтлар, тоғлар, дарё ва йўллар чиқа бошлабди. Улар ер шарининг бир чеккасига — дарахтлар ҳам, тоғлар ҳам, дарё ва йўллар ҳам бўлмаган бир саҳрога бориб тушишибди. Саҳрода тоғлар қад кўтарибди, дарахтлар ўса бошлабди. Дарёлар оқиб, йўллар пайдо бўлибди ва бу ерни Най мамлакати деб атабдилар.

Дарвиш бир оз нафасини ростлагач, яна чала бошлабди. Найнинг тешикчасидан қора соқолли, қушбурун ва бежо кўзли бир киши чиқибди. Ҳавода бир неча марта ўмбалоқ ошгач, дарвишнинг ёнига ўтирибди. Бу кишининг исми Сайфи, Қора Сайфи экан. У атрофга олазарак кўз югуртиргач, дарвишнинг чўнтагига қўлини солиб, ҳамёнини олибди-да, қочиб қолибди. Дарвиш ердан тош олиб, Қора Сайфини мўлжаллаб отибди. Тош Қора Сайфига шундай куч билан тегибдики, у резина тўпдай тепага сакрабди. Шу сакраганича юқорига кўтарилиб, учиб кетибди. У учиб, учиб, охири Ер шарининг охирида жойлашган Най мамлакатадаги баланд бир тоғнинг тепасига келиб тушибди. Тўғрироғи, тоғнинг тепасида турган кумуш жиловли кул ранг отнинг кумуш безакли эгарига бориб тушибди. Эгарга яхшилаб ўтириб олгач, Қора Сайфи атрофни кўздан кечириб чиқибди.

Тоғдан водийга томон бир отар қўй тушиб келаркан. Бу подалар Қора Сайфига тегишли экан. Тоғ ўтлоқларида арслон ёлли отлар ўтлаб юраркан. Бу отлар ҳам уники экан. Пастдаги йўлдан ҳар хил ширинликлар, қаҳва, фил суяги

ва шойи газламалар ортилган туялар карвони ўтиб бораркан. Бу карвонлар ҳам Қора Сайфиники экан. Водийдаги кўзилгайдиган жойгача экилган ҳамма буғдой, арпа, пахта диллари ҳам Қора Сайфиники экан. Қисқасини айтганда, Най мамлакатининг энг бой ва бадавлат одами Қора Сайфи экан.

Қора Сайфи кул ранг отда ўтириб олиб, тоғ тепасидан мамлакатини кўздан кечираркан. Унинг бежо кўзлари очкўзликдан ялтирар, тиканга ўхшаш қаттиқ қора соқоли титраркан. Қора Сайфини шу ерда қолдириб, дарвишга қайтамиз.

Дарвиш чалаётган найнинг тешикчасидан бир қиз учиб чиқибди ва секингина дарвишнинг ёнига тушибди. Бу дунёдаги энг гўзал қиз экан у. Унинг олтин ранг сочи тўпигигача тушар, юзи эса ойга ўхшаркан. Узун-узун, қайрилма қора киприклари қизнинг қўй кўзларини яшириб тураркан. Қиз эндигина ўн бешга кирган бўлиб, исми Ойша экан.

Ойша Дарвиш отанинг қўлларини ўпибди ва унга таъзим қилиб, шундай дебди:

— Сиз учун ҳамма нарсани қилишга тайёрман, буюр-веринг, ота. Агар қорнингиз оч бўлса, тархон¹ тайёрлаб бераман, агар уйқунгиз келаётган бўлса, жой тўшаб бераман.

Дарвиш жилмайиб:

— Раҳмат сенга, Ойша қиз, мен оч ҳам эмасман, уйқум ҳам келгани йўқ, — дебди.

Шундай деб дарвиш Ойшанинг елкасини силабди. Ойша момиқ пардай ҳавога кўтарилиб, чиройли чайқалиб учиб кетибди. Учаверибди, учаверибди, охири Ер шарининг охирида гуллаётган олма дарахтининг шохига қўнибди.

Агар сиз мандан, улардан қайси бири гўзалроқ — Ойша қизми ёки олма гулларими, деб сўрасангиз, менимча Ойша қиз гўзалроқ, деб жавоб берардим.

Ойша қиз дарахт шохига яхшилаб ўрнашиб олгач, олма гуллари орасидан атрофни кўздан кечириб чиқибди.

Олма дарахти боғда ўсган бўлиб, бу боғ Ойша қизга тегишли экан. Боғда қизил, сариқ, оқ, нафармон атиргуллар, турли хил лола ва қалампир гуллар очилиб ётган экан.

Ойша қиз олма дарахтидан тушиб, челақни олибди-да, гулларни суғора бошлабди. Қора Сайфи эса отини чоптириб келибди ва отидан тушмасдан эшик ортидан қичқирибди:

¹ Тархон — ун ва қатикдан тайёрланадиган таом.

— Ойша, эй Ойша!

Ойша челакни ерга қўйибди.

— Яна келдингизми?— сўрабди қиз Қора Сайфидан.

— Ҳа, яна келдим. Сен бу боғни менга сотмагунингча хар куни келавераман,— деб қўпол жавоб берибди Қора Сайфи.

Ойша қиз булбулникидан ҳам ёқимли овоз билан:

— Мен боғимни сизга ҳам, бошқа бировга ҳам сотмайман. Мен бу ҳақда сизга бир неча марта гапирдим,— дебди.

Қора Сайфи қамчисининг кумуш дастасини деворга қарсиллатиб уриб қичқирибди:

— Бу мамлакатда, сенинг боғингдан ташқари, ҳамма ер менга қарашли. Қуриб кетгур бу боғ менга қарашли бўлган мулк ўртасида худди қора тикандек қаққайиб турибди. Нима қилсам ҳам бу боғни илдиз-пилдизи билан қўпориб ташлайман. Уни қуритаман.

Қора Сайфи сўзларини тугатар-тугатмас, остидаги оти тўсатдан кишнаб юборибди ва орқа оёқларида тик туриб Қора Сайфини ерга йиқитибди.

Сиз нима учун бундай воқеа содир бўлди дерсиз. Ҳозир тушунтираман. Қора Сайфи деворнинг нариги ёғида туриб Ойша қиз билан гаплашаётганда, йўлдан бир қуён ўтиб қолибди. Қуён отнинг орқа чап оёғини шундай қаттиқ тишлаб олибдики, жонивор оғриқнинг зўридан кишнаб юборибди ва эгасини устидан йиқитибди.

Худди шу вақтнинг ўзида яна бир ҳодиса юз берибдики, буни ҳам албатта айтишим керак.

Қора Сайфи чанг йўлда ётиб олиб оғриқдан бақираётган, қуён эса қўрққанидан қочиб қолган бир пайтда Ойша қизнинг боғидан оқ каптар учиб чиқибди.

Оқ каптар Қора Сайфининг иккала қоши ўртасини аниқ мўлжалга олиб, юзини ифлос қилибди. Қора Сайфининг шундай жаҳли чиқиб кетибдики, оғриқни ҳам унутиб, бирпасда сакраб оёққа турибди. У камонга ўқни жойлаб тараг тортиб, оқ каптарин мўлжалга олибди. Буни кўрган Ойша қиз қичқириб юборибди ва оқ каптар «пирр...» этиб учиб кетибди.

Шунда Қора Сайфи отга миниб қушни қувиб кетибди. Қора Сайфи каптарни қува турсин, биз эса сизлар билан дарвишнинг ёнига қайтамыз.

Сарв дарахтига суяниб олган дарвиш найини чалаверибди. Унинг тешикчасидан бу сафар бир булут учиб чиқибди. Дар-

виш найини яна бир пуфлаган экан, булут баландликка кўтарилибди ва ўтлоқда ўтлаётган қўзичоқдек секин-секин Ер шарининг охиридаги Най мамлакатига қараб жўнабди.

Булут Най мамлакатининг чегарасини кесиб ўтгач, пастда қуённи кўриб қолибди. Қуён даладаги бошоқлар орасида ўтириб олиб, мўйловини тозалаётган экан. Бу ўша Қора Сайфи отининг оёғини тишлаб олган қуённинг худди ўзи экан. Қуён бошини кўтариб, булутни кўрибди. Қуённинг мўйлов тозалаётгани булутга ёқиб, у ўзини тўхтата олмасдан хахолаб кулиб юборибди.

Булут нимага кулаётганини қуён тушунмабди. Ахир қуён кулаётган булутни биринчи марта кўриши экан-да, шунинг учун ҳайрон қолибди ва бу унга ҳам ёқибди. Аммо, биз бу ҳақда бошқа тўхталиб ўтирмаймиз.

Булут билан қуён бир-бирларига қараб туришганда, Қора Сайфи бир тепаликка етиб келиб, отини тўхтатибди ва осмонда юзини ифлос қилган оқ каптарни ахтара бошлабди.

Ниҳоят, у каптарни кўрибди. Шу пайт булут пастга қарабди ва қошларини чимирибди. Қора Сайфи ёйни таранг тортиб, каптарни мўлжалга олаётганини сезиб қолган булут унга ташланиб, ўраб олибди. Қора Сайфи тўсатдан тепадан тушган туман орасида қолиб, ўзини йўқотиб қўйибди. Унинг кўзлари ҳеч нарсани кўрмай қолибди. Акса уриб йўтала бошлабди. Каптар бўлса, уни кутиб турмай, учиб кетибди. Булут каптарнинг қутулганини кўриб хурсанд бўлибди. Қора Сайфини ўз ҳолига қолдириб, бир ерга тўплангач, осмонга кўтарилибди ва йўлида давом этибди.

Булут тоғлар ва водийлар устидан сузиб ўтибди. Бирданига у пастда Ойша қизнинг боғини кўриб қолибди.

Ойша қиз лолақизғалдоқлар орасида ётганича осмонни томоша қилаётган экан. Қизнинг ўнг томонида қуён, чап елкасида эса Қора Сайфидан қутулиб қочган ўша каптар ўтирган эмиш. Ойша қизнинг қуралай кўзлари қуёш нурида порлар, олтин ранг сочлари эса товланармиш. Бир қўли билан у қуённинг қулоқларини қашир, иккинчи қўли билан каптарни силаркан.

Шу пайт, боғ устида булут пайдо бўлибди. Боққа соя тушибди. Аммо, соя узоқ давом этмабди ва тезда ҳамма ёқ ёришиб кетибди. Ҳозиргина боғнинг чап томонидан ўнг тарафга ўтган соя, энди ўнг томондан чап томонга ўтибди.

Шуни сизларга айтиш керакки, булут чап томондан ўнг томонга ўтаётганда орқасига қарабди ва боғдаги Ойша қизни

кўриб қолибди. Шунда у тезлик билан орқасига қайтиб, боғ устида туриб олибди. Ойша қиз ҳам булутни кўрибди. Қуён ҳам, каптар ҳам булутни кўришибди. Каптар булутни таниб, қанотларини енгилгина силкитиб қўйибди.

Булут бўлса қуёни ҳам, каптарни ҳам кўрмабди. Чунки Ойша қизга қараган ҳар қандай киши у инсонми, ҳайвонми ёки булутми, бари бир, Ойша қиздан бошқа ҳеч кимни сезмас, кўрмас экан. Булут «оҳ» дебди ва ичида яна бир марта «оҳ» тортибди. Ойша қиз бармоқларининг учини ўпиб булутга юборибди.

Ойша қизнинг ўпичи булутга етиб боргач, аввалига жуда уялибди. Кейин ўзига келиб, улкан атиргулга айланибди. Осмон шу вақтгача бундай улкан оқ атиргулни кўрмаган экан. Ойша қиз кўк атласида очилган бу гўзал гулни томоша қилиб турганда, булут яна қимирлабди ва чўзилибди. Сўнгра бир ерга тўпланиб, юракка айланибди. Осмон пайдо бўлганидан бери унинг кенг кўкрагида ҳозиргача бундай ошиқ юрак урмаган экан. Ойша қиз жилмайибди. Булут тагин чўзилибди ва яна бир ерга тўпланиб, ўзининг аввалги—булут ҳолатига қайтибди.

Қисқасини айтганда, булут шу кундан бошлаб Ойша қизни тарк этмабди. Ойша қиз қаёққа борса, булут ҳам кетидан борармиш. Ойша қиз чап елкасида каптар, унг томонида қуён билан боғдаги дарахтларнинг тагини чопса, тепасида булут уни кўриқлармиш. Ойша қиз пешанасидаги терни артиб, қафти билан кўзини қуёш нуридан яширса, булут қуёшни тўсиб, боғ устига соя ташларкан. Ойша қиз: «Сояда ҳордиқ чиқариш яхши, аммо гулларга қуёш нури керак-да», деб ўйлаши биланоқ, булут дарров хитой зонтиги кўринишига айланар, соя фақат Ойша қизга тушар, бутун боғ эса аввалгидек қуёш нурларидан баҳраманд бўлавераркан.

Бир куни кечкурун Ойша қиз кичкинагина уйи олдидаги ҳовузга тикилиб, юлдузлар, ўроқ-ой ва булутнинг сувдаги аксини томоша қилаётган экан. Унинг чап елкасида каптар мудрар, тиззасида қуён ўтирганмиш. Ҳовуздаги сув ойнадек тиниқ ва зилол бўлишига қарамасдан, ундаги юлдузлар, ойнинг акси хира эмиш. Ойша қиз осмонга қараб, нимани кўрибди денг. Осмондаги юлдузлар ва ой ҳам хира эмиш. «Уларга нима бўлибди ўзи? Нима учун улар ярқирамайди?» деб ўйлабди Ойша қиз.

Булут ҳар доимгидек дарров Ойша қизнинг фикрига тушунибди ва осмондан пастга қараб қичқирибди: «Уларни

бир оз чанг босган. Ҳозир артиб қўяман, улар яна ярқирай-вереди».

Булут улкан латтага айланиб, ҳовузга тушибди. Сўнгра осмонга кўтарилиб, аввал ойни, кейин юлдузларни шундай ҳам ярқиратиб артибдики, ой ҳам, юлдузлар ҳам дунёга келиб бунчалик ярқирамаган экан.

Ойша қиз жуда хурсанд бўлибди.

— Раҳмат сенга менинг азиз булутчам, мен сени жуда яхши кўраман, жонгинам булутчам, — деб ўрнидан турибди ва уйига кетибди.

Унинг уйқуси келибди. Булут эса осмондан пастга тушиб, қизнинг остонасида ўтириб олибди. Ойша қиз ўрнига ётибди. Булут бўлса созга айланиб, Ойша қизнинг деразасига яқинлашиб, алла айта бошлабди:

Ухла ёқимтойим, ухлайқол,
Уйқу олиб келдим боғлардан,
Шивирлаган шўх бутоқлардан
Уйқу олиб келдим, ухлайқол.
Оплоққинам, алла-ё, алла.

Ухла қўзигинам, ухлайқол,
Уйқу олиб келдим самодан,
Яйраб ухла тунги наводан,
Суянчим, тоғим, ухлайқол,
Сенинг учун жонгинам фидо.
Алла-ё, алла...!

Булут Ойша қизга «алла» айтаётганида, боққа оёқ учиди Қора Сайфи кирибди... Унинг қўлида катта пичоқ бор экан. Қора Сайфи тўрт томонга аланг-жалаң қарабди—қора ниятли кишилар ҳамма вақт шундай аланглайдилар—ва боғдаги гулларни кеса бошлабди. Ҳар бир атиргул, қалампиргул ерга йиқилаётиб, оҳ тортаркан. Улар гул бўлганликлари учун ҳам жуда секин «оҳ» тортишар, буни ўзларидан бошқа ҳеч ким эшитолмас экан.

У ерда қандай бўлганидан қатъий назар, биз ҳикоямизни чўзиб ўтирмаймиз. Қора Сайфи боғда ўсаётган ёлғиз қариқиз ўсимлигини кесиб ташлаш учун пичоғини кўтарган экан, у тўсатдан инсон тилида гапира бошлабди:

— Менга раҳм қил! Менинг ҳам сенга ёрдамим тегиб қолар!

Қора Сайфи раҳм қилганидан эмас, балки бирор кун

¹ С а ф а р Барноев таржимаси.

қариқизнинг унга ёрдами тегиб қолишини ўйлаб, уни кесиб ташламабди.

Бу пайтда Ойша қиз созга айланиб, «алла» айтаётган булутнинг қўшиғини эшитиб ухлаб қолибди. Шунинг учун ҳам булут яна булутга айланиб, осмонга кўтарилибди. Булут теварак-атрофни тепадан туриб кўздан кечириб, кейин яна Ойша қизни қўриқлаш учун унинг остонасига қайтмоқчи бўлибди.

Осмонга кўтарилгач, Булут олдинга, орқага, ўнг ва сўлга қарабди. Тоғлар ва қоялар, ҳайвонлар ва қушлар қаттиқ уйқуда эканлар. Булутнинг ҳам уйқуси келибди, лекин у кўзларини катта-катта очиб, боғда юрган Қора Сайфини кўрибди. Қора Сайфи ғазаб билан боғдаги гулларни кесаётган экан.

Булутнинг бошига қон қуйилгандек бўлибди.

— Эҳ, сеними, аблаҳ, — қичқирибди булут ва тезлик билан ёнида турган ойнинг учидан ушлаб олибди.

Булут тезлик билан пастга тушибди ва орқадан келиб, ойнинг ўткир учини Қора Сайфининг шалворига тикибди.

Қора Сайфи нима бўлганига тушунолмабди шошиб қолибди. Сиз ҳам унинг ўрнида бўлганингизда шошиб қолардингиз. У орқасига ўгирилиб пичоқ билан ой ўроғини булутдан бўлган қўлида ушлаб турган булутга ташланибди. Лекин унинг пичоғи худди шишадан қилингандек ойнинг ўткир тигига тегиши биланоқ майда-майда бўлақларга бўлиниб кетибди.

Булут бўлса, ой Қора Сайфи билан яккама-якка олишаётганда ўроқнинг дастасини ташлаб юборибди ва осмонга кўтарилибди. Булут осмондаги юлдузларни узиб олиб, ерга — Қора Сайфининг бошига ташлайверибди.

✱ Ерда — ой-ўроқнинг ҳамда осмондан ёғилаётган юлдузлар ҳамласига бардош бериш осонмас. Қора Сайфи ҳам думига консерва банкиси боғлаб қўйилган итдек боғдан қошиб қолибди.

Келаси куни эрталаб боғда ишлаётган Ойша қиз қариқизга дуч келибди.

— Аччиғинг келмасин, мендан хафа бўлма, қариқиз, — дебди Ойша қиз, — аммо, менинг боғимда сен учун жой йўқ. Уз хоҳишинг билан кет, бўлмаса, сени илдиз-пилдининг билан қўпориб ташлайман.

— Уз хоҳишим билан бу ердан ҳеч ҳам кетмайман, — жавоб берибди қариқиз, — агар қўлингдан келса, юлиб ташла.

Ойша қиз кетмончасида қариқизни илдиз-пилдизи билан

кўпориб олибди-да, девордан отиб юборибди. Қариқиз девор ортида илонга айланибди-да, чанг йўлдан биланглаганича судралиб кетибди.

Қариқиз чанг йўлдан судралиб кетгунича, жуда кўп вақт ўтибди, кеч кириб, қоронғи тушибди. Қора Сайфи яна Ойша қизнинг боғи эшигига от чоптириб келибди. Унинг овози худди карнайдек жаранглаб кетибди.

— Ойша, мен дунёда энг бой одамман. Менга турмушга чиққин, — дебди у.

— Сиз менга эмас, боғимга эга бўлмоқчисиз, — жавоб берибди Ойша қиз, — сизга теккандан кўра, тошга айланганим минг марта яхши.

Бу сўзлар Қора Сайфини ғазаблантирибди. У боққа сакрамоқчи бўлиб кумуш эгарда тик турибди.

Бу воқеаларни тепадан кузатиб турган Булут бирпасда қўрқинчли шарпага айланибди ва пастга тушиб, Қора Сайфига ташланибди. Қора Сайфи шунчалик қўрқиб кетибдики, ўз тилини тишлаб олишига сал қолибди. Кейин отига қамчи босиб қочиб кетибди.

Булут-шарпа Қора Сайфини водийнинг охиригача кузатиб борибди, сўнгра қайтиб келиб, боққа кирибди ва пахмоқ бўрибосар итга айланиб, Ойша қизнинг оёқлари остига ётибди.

— Раҳмат сенга, менинг азиз булутчам, — дебди Ойша қиз ва итни силаб қўйибди.

Булут, чўпон итларига ярашмаган қилиқ бўлса ҳам хурсандлигидан вовиллаб юборибди ва думини ликиллабди.

Ойша қиз Булут билан гаплашиб турганида, биз Қора Сайфи нима қилаётганига қайтайлик. Водийнинг охирида Қора Сайфи тўсатдан қариқизни кўриб қолибди.

— Салом, Сайфи оға, — дебди қариқиз, — Ойша қиз сени ҳам қувиб юбордимми? Мени эгарингнинг қошига илиб, қаёқни кўрсатсам, отни ўша ёққа қараб ҳайда.

Қора Сайфи қариқизнинг айтганини қилибди.

Улар кўп юришибди, тоғлар ва водийлардан ўтишибди. Қариқиз Қора Сайфига бир қоп ва кўзача сотиб олишни буюрибди. Қора Сайфи эгарнинг чап томонига қопни, ўнг томонига кўзачани илибди.

Улар яна кўп юришибди, кўп юришса ҳам мўл юришибди. Тоғлар ва водийлардан, ўрмонлар ва ёнғоқзорлардан ўтишибди. Қора Сайфининг оти чарчаганидан ориқлаб, игнадай бўлиб кетибди.

Ун бешинчи кунн йўл уларни охири ҳам, чегараси ҳам кўринмайдиган даштга олиб келибди. Уттизинчи кунн уларнинг тўрт томонидан қоялар ўсиб чиқибди. Жазирама иссиқ эмиш. Ер қақраб, ёрилиб кетган эмиш. Қора Сайфи қараса, осмонда бирорта ҳам булут йўқмиш. Уттиз бешинчи кунн тунда қоялар ҳам, ер ҳам ортда қолибди. Ой ёруғида Шарқдан то Ғарбгача қумдан бошқа ҳеч нарса кўринмабди.

Қора Сайфининг оти бутунлай кучдан қолибди. Қирқинчи кунн қариқиз:

— Келдик, бу ер Қурғоқчилик мамлақати. Қопни қум билан тўлдир, — дебди.

Қора Сайфи териси бориб суягига ёпишган отидан тушиб, қопни Қурғоқчилик мамлақатининг қуми билан тўлдирибди ва уни отга юклаб, ўзи ҳам отга минибди. Оғирликни кўтаролмаган от тилга кирибди.

— Менга раҳминг келсин, Сайфи оға! Мен ахир юролмайман-ку. Қандай қилиб бир қоп қумни олиб кетаман? — дебди.

Аммо Қора Сайфи, отга раҳм қилиш ўрнига, уни қамчи билан савалабди. Бечора кул ранг от эса қоқилиб ва чўлоқланиб йўлга тушибди.

— Энди, — дебди қариқиз, — биз Шамоллар мамлақатига жўнаймиз.

Улар йўл юришибди, йўл юришса ҳам мўл юришибди. Тоғлар ва водийлардан ошишибди. Тўсатдан уларнинг юзларига шундай кучли шамол урилибди-ки, улар олдинга бир қадам ҳам жила олмабдилар. Баландлиги осмоннинг еттинчи қаватига етган, илдизлари эса етти қават ер қаърига кириб кетган улкан дарахтлар кўринибди. Шамолдан уларнинг ҳар бир барги, шохчалари чайқалар экан. Дарахтларнинг таналари гоҳ ергача эгилар, гоҳ баландга кўтарилар экан.

— Мен ўрнимдан қўзғалолмайман, — дебди Қора Сайфи, — шамолга қарши юришга отнинг ҳам, менинг ҳам кучимиз қолмади.

Аммо қариқиз:

— Туриш мумкин эмас, отга қамчи бос! — дебди.

Қутурган шамолга қарши кўкрагини тутган, танасидан тер ўрнига қон оқаётган отни тўхтовсиз қамчилаб, Қора Сайфи тагин уч кеча-ю уч кундуз юрибди. Ниҳоят улар денгиз бўйига етиб келишибди. Даҳшатли тўлқинлар ўрқач-ўрқач бўлиб баландликка кўтарилар, сўнгра қўрқинчли товуш билан қирғоққа келиб урилар экан.

— Келдик,— дебди қариқиз,— кўзани шамолга тўлдиргин.

Қора Сайфи кўзанинг оғзини шамолга қаратиб қўйибди. Шамол ҳувиллаган ва чийиллаган товуш билан кўзага кириб кетибди. Сайфи бир парча тери билан кўзанинг оғзини беки-тибди-да, қариқиз билан маҳкам боғлаб қўйибди. Сўнгра у кўзани отга ортиб, орқага қайтибди.

Шамол бу сафар уларнинг орқасидан эсгани учун от ўқ-дек учиб кетибди.

Сайфи ўз йўлида кетаверсин. Биз Ойша қизга қайтайлик.

Бу пайт ҳаммалари ширин уйқуда эдилар: Ойша қиз тўшакда, оқ каптар — унинг боши томонида, қуён — оёқлари остида, булут эса дераза олдида ором олишарди. Қирқ уч кунлик йўлни уч кунда босиб ўтган Қора Сайфи Ойша қиз-нинг боғига етиб келибди. Отдан тушибди. Қопни олиб, боқ-қа кирибди. Қурғоқчилик мамлакатининг қумини боғнинг ҳамма ерига сешиб чиқибди: атиргуллар ҳам, лолалар ҳам, қалампиргуллар ҳам, дарахтлар ҳам четда қолмабди. Ўзи шоша-пиша тезда кетиб қолибди.

Тонг отибди. Ойша қиз ҳам, каптар, қуён, Булут ҳам аянчли инграшлардан уйғониб кетишибди. Улар боққа югу-риб чиқишса, лолалар, атиргуллар, қалампиргуллар, дарахт-лар, ҳовузчадаги сув ўзидан-ўзи аянчли инграб, қуриётган эмиш. Гуллар сарғайган, барглар эса худди алангада қолган-дек қовжираётган, ҳовузчадаги сув эса, гўё тагида тешиклари бордек пасайиб кетаётган эмиш. Ҳаммаси ҳам бир овозда инграб, аянчли қичқирар эмишлар: «Бизни қутқар, Ойша қиз, биз сарғайиб, сўлиб, қуриб кетяпмиз, ўламиз, бизни қутқар, Ойша қиз!»

Ойша қиз ўзини йўқотиб қўйганидан нима қилишни бил-май, бир гулни қўйиб, иккинчисининг олдига югураверибди. Қора Сайфи бўлса отда ўтирганча, деворнинг нарёғидан мў-ралаб, қора тирноқлари билан бутага ўхшаган қаттиқ, қора соқолини қашлаб, мийиғида кулаётганмиш.

Боғда сўлиб, ерга энгашмаган биронта ҳам гул қолмага-нидан кейин, Қора Сайфи:

— Менга боғингни сот, Ойша қиз, бари бир бу энди боғ эмас, қабристон-ку! Бу ерни менга сотгин-да, ўзинг хоҳлаган жойингга жўна! — деб қичқирибди.

Ойша қиз Қора Сайфига:

— Мен ҳеч қаерга бормайман. Яхшиси, мен ҳам мана шу қурбон бўлган гулларим ёнида ҳалок бўлайин, — деб жа-воб берибди.

Ойша қиз билан Қора Сайфи гаплашиб турганларида Булут осмонга кўтарилибди ва ўша ердан ҳамма нарсага разм солиб турибди. Булут шунчалик хафа бўлибдики, на оғзини очибди, на қўлини қимирлата олибди. Каптар Булутнинг ёнига учиб келиб:

— Булут оғажон, ҳой, Булут оғажон! Ойша қизга тезроқ ёрдам берсанг-чи! — дебди.

— Мен нима ҳам қила оламан? — чуқур хўрсинибди Булут. — Қандай ёрдам қила оламан? Ойша қиз учун жонимни беришга ҳам тайёрман!

— Ундай бўлса, жонинги бер! — қичқирибди каптар.

— Ростдан ҳам, — дебди Булут, — мен эси пастнинг хаёлимга келмаганини қара-я!

Булут бу сўзларни айтишга улгурмасиданоқ ундан ёмғир куйиб юборибди.

Қора Сайфи ғазабланиб, булутга ёйдан ўқ ота бошлабди.

Шу пайт кўзанинг оғзига боғлаб қўйилган қариқиз тилга кирибди:

— Булутга қарши ўқ отасанми, яхшиси мени ечиб олиб, кўзани оч!

Қора Сайфи шу ондаёқ Булутга тўғрилаб кўзани очибди. Шамол чийиллаб, Булутга ташланибди.

— Эҳтиёт бўл, Булутжон! — қичқирибди пастдан Ойша қиз.

Булут юракка айланибди. Қутурган шамол Булутга урилиб, битта катта юрак мингта кичкина юракчаларга айланиб қолибди.

Қора Сайфи пастдан туриб шамолга бақирибди:

— Унга раҳм қилма, қийма-қийма қилиб, майдалаб ташла!

Қуён пастдан Булутга қичқирибди:

— Бўш келма, Булут оғажон!

Мингта кичик юракча шамол билан олишиб, бирлашишга ҳаракат қилишаётганди. Оқ каптар эса узоқроққа учиб кетган юракларни тумшуғида яқинроққа олиб келарди. Ойша қиз, қуён, Қора Сайфи, кул ранг от, қариқиз — ҳаммалари осмонга тикилганча, бири булутга далда бериб, бири шамолга далда бериб қичқиришарди.

Ҳикоямизни чўзиб ўтирмаймиз. Юракчалар бирлашиб, яна улкан битта юракка айланибди.

Шунда қариқиз Қора Сайфига:

— Мени осмонга от! — деб қичқирибди.

Сайфи уни юқорига отибди. Қариқиз-илон Булут-юракни ўраб олиб, уни бўға бошлабди. Шамол бўлса Булутни бўлаклай бошлабди. Шу пайт оқ каптар қариқизга ташланиб, уни чўқий бошлабди. Қариқиз майда-майда бўлаklarга бўлиниб, Қора Сайфининг оёғи остига келиб тушибди.

Қутурган шамол ҳам ҳарсиллаб, кучи кета бошлабди. Қора Сайфи ғазабланибди, Ойша қиз билан қуён эса хурсандликларидан қичқириб юборишибди.

Шамол кучсизланиб, ғойиб бўлгандан сўнг, Булут кўзга айланибди ва аччиқ-аччиқ йиғлабди.

Оқ каптар:

— Нимага йиғляяпсан, Булут оғажон. Ўзингга раҳминг келяптими? — деб сўрабди.

— Мен Ойша қиз учун ўляпман. Ўзимга асло раҳминг келаяптгани йўқ, фақат Ойша қиз билан видолашаётганимга ачинапман. Шунинг учун йиғляяпман! — деб жавоб берибди Булут.

Булутдан челақдан қуйилгандек ёмғир қуйилибди. Богдаги гуллар жонланиб, бошларини кўтаришибди. Худди аввалгидек, ҳамма ёқ яшнаб кетибди.

Ойша қиз кўз ёшларини артиб, осмонга қараб қичқирибди:

— Булутжон, менинг азиз Булутжоним, бас! Ўлмагин! Мен истамайман! Ўлмагин!..

Қора Сайфи тобора кучли ёғаётган ёмғирдан шалаббо бўлибди. Жаҳлдан ва совуқдан унинг тишлари такиллар эмиш. Келинг, ҳозирча Булутни ҳам, Ойша қиз ва Қора Сайфини ҳам ўз ҳолига қўяйлик ва оқ каптарга нима бўлганини кўрайлик.

Оқ каптар бу пайт шарманда бўлиб қочиб кетаётган қутурган шамолни қувиб бораркан. Тоғнинг тепасида у шамолга етиб олибди.

— Шамол оғажон, — дебди каптар, — Қора Сайфи сени шарманда қилди, чунки у сенинг кучингдан ўзининг қабиҳишлари учун фойдаланмоқчи эди. Шунинг учун ҳам сен оддий бир булутни енга олмадинг. Қора Сайфи сени шарманда қилганини қандай кечирасан? Сен уни жазолаш керак, деб ўйламаяпсанми?

Шунда қутурган шамол тезда орқасига қайтибди. Чанг, тўзон кўтариб ва чийиллаб Қора Сайфига ташланибди, уни

эгардан кутариб олиб, осмонга отибди ва чирпирак қилиб ерга ташлабди.

Сайфи яна отга миниб олмоқчи бўлганда, кул ранг от:

— Сен менга раҳм қилмадинг, мен ҳам сенга раҳм қилмайман! — деб Қора Сайфини чунонам тепибдики, у яна ерга ағдарилиб тушибди. Қутурган шамол эса уни эзиб, олдига солиб қувибди ва баланд жарликдан ташлаб юборибди.

Қора Сайфи жарликдан тушиб тура турсин-да, биз Ойша қиз боғига қайтайлик.

Гуллар Ойша қизнинг боғида жилоланиб, дарахтлар яна гуллай бошлабди. Ойша қиз ҳовуз бўйида ўтирар, унинг чап елкасида каптар, оёғи остида қуён жойлашган, осмон кўм-кўк бўлиб, ҳамма ёқ қуёш нуридан чароғон экан.

Ойша қиздан бошқа ҳамма жилмаяр экан.

— Нима учун ғамгинсан? — сўрабди оқ каптар қиздан.

— Булутжон менинг гулларимни ҳам, ўзимни ҳам, бизнинг ҳаммамизни қутқарди, ўзи эса ҳалок бўлди. Бизни қутқариш учун ўлди!... Мен қайғурмасам, у ҳақда ким ҳам қайғурсин?

Ойша қиз хўрсинибди, қўй кўзларидан марвариддек ёшлари думалаб ҳовузга тушибди.

— Бекорга ғам ема, Ойша қиз, — дебди қуён, — яхши одамлар, яхши ҳайвонлар ва яхши булутлар ҳеч қачон номсиз йўқолмайди. Ким севса, ўша мангу тирикдир. Сен қара, ҳовузга қарагин!

Ойша қиз қараса, ёмғир суви билан лиммо-лим тўлган ҳовуздан қуёшнинг заррин нурлари остида кўм-кўк буғ кўтарилаётган эмиш. Мана ниҳоят, кўм-кўк бепоеён осмонда яна Булут пайдо бўлибди. Булут яна ўз ҳолига қайтгач, тепадан пастга — Ойша қизга, боққа қарабди, сўнгра улкан оғизга айланиб, лабларига табассум ёйилибди.

Шундай қилиб, меҳрибон ва раҳмдил зотлар Най мамлакатида бахт-саодатга эришибдилар. Қора кучлар эса жазосини тортибди. Худди мана шу ерда Дарвишнинг найи баён қилган ҳикоя тугабди ва Дарвиш найини белбоғига яшириб, жўнаб кетибди.

АЛЛАМ-ҚАЛЛАМ

Бир камбағал бўлган экан. Унинг хотини, ўғли ва бир эшаги ҳам бор экан, камбағал эшагида юк ташиб, рўзғор тебратар экан. Улар бахтиёр эканлар, чунки ҳеч кимга ёмонлик қилишмас, бир-бирларини севишар экан. Камбағал кўнгилчан экан, у ҳатто эшагини ҳам урмас экан. Агар эшак қайсарлик қилса, таёқсиз бир қадам ҳам юрмайди. Аммо бу киши эшак қайсарлик қилганда ҳам ширин сўзлар билан уни юргиза оларкан.

Бу дунёда вақт тез ўтади. Қушлар вақтни ўз қанотларида олиб кетадилар. Қанотини бир қоқса, кичкиналар катта бўлади, катталар эса қарийди. Бу инсонга ҳам, ҳайвонга ҳам, ўсимликларга ҳам бирдай тааллуқлидир. Мана, қаҳрамонимизнинг ўғли ҳам улғайибди, аммо ўзи кексайибди. Хотини билан эшаги ҳам қарибди. Вақт-соати етиб, камбағал касал бўлиб вафот қилибди. Илож қанча, ўликни тирилтиролмайсан. Шундай бўлса ҳам, камбағалнинг хотини билан ўғли етти кечаю етти кундуз унинг тепасида тўхтовсиз кўз-ёш тўкишибди. Оғилхонадаги эшак ҳам қулоқларини осилтириб хўрсиниб, хўрсиниб қўяркан. Саккизинчи кун эрталаб ўғил юк ташиб пул ишлаш учун эшак миниб бозорга кетибди. Қечқурун уйига кулча ва зайтун меваси олиб қайтибди. Эшагига пичан ҳам сотиб олибди.

Она ўғлини хурсандлик билан кутиб олибди. Уғил кам пул ишлагани учун онасига ҳасрат қилган экан, онаси:

— Куйинма, ўғлим, соғ ва саломатлигингга шукур қил. Худо берса, бошқа сафар кўпроқ пул ишлаб келасан, — дебди.

Улар нон билан зайтун мевасини ейишибди, оғзи синиқ кўзадаги муздай қудуқ сувидан ичишибди.

Эртаси куни ўғил эшагини яна бозорга ҳайдаб кетибди ва қоронғи тушгунча ишлабди.

У уйига иккита нон ва икки ўрам зайтун меваси билан қайтибди.

Она ўғлини хурсанд кутиб олибди. Ўғлининг бу сафар иккита нон ва икки ўрам зайтун меваси келтирганини кўрган она:

— Яша, ўғлим! Кўриб турибман, мени оч қолдирмайсан,— дебди.

Улар нон билан зайтун мевасини ейишиб, муздай қудуқ сувидан ичишибди.

Эртаси куни эрталаб йигит яна бозорга жўнабди. Ўзи ҳам, эшак ҳам кучларининг борича ишлашибди.

Уйга қайтаётиб ўғил иккита нон, икки ўрам зайтун меваси ва ярим қадоқ ҳолва олибди. Эшакка бўлса, пичандан ташқари арпа ҳам сотиб олибди.

Она ўғлини яна хурсандлик билан кутиб олибди, ўғлининг шунча нарса олиб келганини кўриб хурсандлигидан йиғлаб юборибди ва:

— Ўғлим, сенга миннатдорчилик билдираман! — деб хитоб қилибди.

Ўғил онасининг қўлини ўпибди ва пешанасига босибди, сўнгра кулиб турган кўзлари билан унга қараб — унинг кўзлари қоп-қора, катта-катта ва жуда ҳам қувноқ экан — шундай дебди:

— Кўряпсиз, онажон, мен ишлаб пул топяпман. Эртага подшонинг қизига совчи бўлиб боринг. Мен унинг гўзал ва ақлли эканлигини эшитдим. Рўзғор ишларида у сизга ёрдам беради. Сиз энди қариб қолдингиз, дамингизни олишингиз керак, келинингиз уйнинг ҳамма юмушини қилади.

Онаси ажин босган юзидаги ингичка қошларини чимириб, ҳайрат билан ўғлининг гапларини тинглабди ва охири:

— Ўғлим, подшо қизини сенга берармикин? Ёки сен уни зайтун мева-ю, қуруқ нон билан боқмоқчимисан? — деб сўрабди.

— Ахир ҳолвамиз ҳам бор-ку.

— Подшонинг қизи асал ва ширин сомсаларга ўрганиб қолган, — дебди онаси.

Бу сўзларга ўғли ҳеч қандай жавоб бермабди.

Эртаси куни йигит эшагини ҳайдаб яна бозорга кетибди.

Улар куни билан оғир юкларни ташишибди ва кечга яқин эшакнинг пичан ва арпасига савзи қўшилибди, йигит бўлса, нон, зайтун меваси ва ҳолвадан ташқари уйга бир тоғора сомса ҳам олиб келибди.

Она ўғлини хурсандлик билан кутиб олибди. Улар нон, зайтун меваси ва ҳолвадан ейишибди, навбат сомсага келганда, ўғил шундай дебди:

— Кўряпсизми, она, сомсани ҳам олиб келдим. Эртага эса асал учун ҳам пул ишлаб топаман. Бориб маликага совчи бўлинг. Нега подшо шундай куёви борлигига хурсанд бўлмасин? Бунинг устига мен ундан пул ҳам, унвон ҳам сўраётганим йўқ. Фақат қизини сўраяпман, холос.

Бечора аёл нима дейишини ҳам билмабди. Лекин аёл унинг онаси бўлгани учун: «Нима, менинг ўғлим подшонинг қизига муносиб эмасми? Битта йигит шунчалик бўлади-да?» деб ўйлабди.

Эртасига йигит бозорга кетганда, онаси чодрасини ёпишиб, саройга жўнабди.

Олтин ва мрамардан нақш солинган сарой дарвозасидан юз қадам нарида соқчилар аёлни тўхтатишибди. Улар аёлни тиланчи деб ўйлаб, пул беришибди. Бечора аёл сарой дарвозасининг ярқираши-ю, соқчиларнинг олтин билан тикилган қизил қалпоқларини кўриб шундай эсанкираб қолибди-ки, пулни олибди-ю, уйга қайтибди.

Кечқурун ўғли нон, зайтун меваси, ҳолва ва сомсадан ташқари, яна бир кўза асал ҳам келтирибди. Онаси нима бўлганини айтиб берган экан, ўғли жаҳл билан бақирибди:

— Демак, улар сизни тиланчи деб ўйлашибди-да! Ахир, уларнинг ўзлари олтинга ўралган тиланчи-ку! Эртага яна борасиз ва бу пулларини уларнинг башарасига отасиз. Подшони кўриб, ундан қизини сўрайсиз.

Эртагимизни унча чўзиб ўтирмаймиз. Эртаси куни аёл саройга бориб, худди ўғли айтганидек қилибди. Соқчиларнинг пулини уларнинг башарасига итқитибди. Соқчилар уни савалашибди. Сиз: «Аёл кишини ҳам уриб бўладими, бунинг устига кекса бўлса?» деб ўйласангиз керак. Сарой дарвозасининг ёнидаги соқчилар қари аёлни ҳам ураверадилар. Агар уларга фармон берилса ёки ўзлари истаса, болаларни ҳам қиличлари билан чопиб ташлашади.

Бечора аёл бақирибди. Худди шу вақт малика олтин панжарали деразадан кўчага қарабди. У бечора аёлнинг қичқирини эшитибди ва уни савалаётганларини кўрибди. Ма-

лика дунёда ягона гўзалгина бўлмасдан, балки раҳмдил ва юмшоқ кўнгил бўлиб, ҳатто чивинга ҳам озор бермас экан. «Малика ҳам шундай бўлиши мумкинми?» деб сўрашингиз мумкин. Ҳа, мумкин. Қамбағаллар орасида ёмон одамлар бўлганидек, султонлар оиласида ҳам яхши одамлар топилади.

Майли, эртагимизни чўзиб ўтирмаймиз. Қиз кампирга тегмасликни ва унга нима кераклигини билинглар, деб буюрибди.

Соқчилар ундан:

— Нима учун сарой дарвозаси олдига келдинг?—деб сўрашибди.

— Подшода ишим бор, — деб жавоб берибди аёл.

Соқчилар бу гапни эшитиб, аёлга яна ташланмаслик учун ўзларини зўрға тийишибди.

— Бу жулдур кийимли кампир сизнинг отангизни, яъни шоҳни кўрмоқчи экан,— дейишибди улар маликага.

Қиз отасига анча ялинибди, подшо қизини хафа қилгиси келмай, бунинг устига унинг кайфияти ҳам яхши экан, аёлни қабул қилибди.

— Қани, эй хотин, гапир, мендан нима истайсан?

Йигитимизнинг онаси дўконга майиз олгани келгандай ҳаяжонланмай:

— Қизингни ўғлимга сўраб келдим... — дебди.

Подшонинг қалин ва бароқ қошлари остидаги кўзлари аввал ҳайратдан катталашибди, кейин сузилибди. Ғазабданми ёки ўзини кулиб юбормаслик учун зўрға тутганиданми, ҳар ҳолда унинг узун ва оппоқ соқоли силкиниб кетибди. Вазирлар катта-катта саллалари бошларини чайқабдилар. Тахт орқасида турган жаллод қўлини қилич устига қўйибди. У подшонинг ҳозир: «Бу аёлнинг бошини танасидан жудо қил. Авлодсиз, аждодсиз бир кампир қандай қилиб ёш маликани ўзининг аллақандай насл-насабсиз, пасткаш бир ўғлига сўрашга ҳадди сиғди!» — дейишига аниқ ишонган экан.

Аммо подшо жаллодга: «Бу аёлнинг бошини танасидан жудо қил!»—деб буйруқ бермабди. Биз олдин унинг кайфияти яхши эканлигини айтган эдик. У ҳозиргина яхши хабар олганди. Аллақандай бир шаҳарни ўн йилдан бери қамал қилиб ётган подшонинг армияси, ахири, қалъа деворларини ёриб кирибди. У мамлакатида пайдо бўладиган олтин, кумуш ва марварид ортилган туя карвонларини кўз олдига аниқ келтираётган эди. Подшонинг кайфияти яхши бўлгани учун, у кампирни калака қилмоқчи бўлибди:

— Яхши, ҳозир қизимни сенинг ўғлингга бериш ҳақида ўйлаётган эдим. Агар ўғлинг қирқ кун ичида Аллам-Қаллам афсунини ўрганиб олса, у қизимни олади, ўрганмаса — унинг бошини мана бу одамга топшираман,— деб тахт орқасида турган жаллодни кўрсатибди.

Бечора аёл индамабди. У Аллам-Қаллам деган афсуннинг нима эканлигини билмас, ҳатто буни биринчи марта эшитиши экан. Шунга қарамай у ўзини тутиб олиб:

— Яхши, ўғлимга айтаман. Қирқ кун ичида у бу афсунни ўрганиб олади. Чунки ўғлим ақлли ва меҳнатсевар, — деб жавоб қилибди.

Она ўткинчилар олдида шарманда бўлмаслик учун кўчада кўз ёшларини зўрга тийибди, уйга келгач эса тўйиб-тўйиб йиғлаб олибди. Уғлининг жаллод қўлига тушишига у аниқ ишонибди. Қаерда ва ким унинг саводсиз ўғлига Аллам-Қаллам афсунини ўргатади?

Кеч кирибди. Йигит уйга қайтибди. Йигидан кўзлари қизарган онасини кўриб хафа бўлибди. Аммо гап нима ҳақдалигини билгач, йигит кулиб юборибди ва онасининг ажин босган юзларини силаб, шундай дебди:

— Қўйинг она, нега хафа бўласиз? Мен ўша Аллам-Қаллам афсунини ўрганиб оламан. Эҳтимол, бирор киши у афсунни билар. Онажон, бу афсунни биладиган кишини ахтариб топиб, мен ҳам афсун ўқишни билиб оламан.

Уларнинг уйидаги бор-йўқ нарсалари — бир нечта эски ямоқ-ясқоқли кўрпа ва тўшак, синиқ кўза, тешик қозон экан, холос. Бу нарсаларни эшакка ортиб, саёҳатчиларимиз қуёш чиқмасдан бурун йўлга чиқишибди. Улар йўл юрибдилар, йўл юрсалар ҳам мўл юрибдилар, фақат тўғрига қараб кетаверибдилар. Бир чўпон уларга озгина нон билан пишлоқ берибди. Эртаси кун тоғ чўққисига чиқишибди. Чарчаганларидан тоғнинг чўққисиди дам олиш учун тўхташибди. Кеч кириб, юлдузлар чарақлай бошлабди. Она ухлаб қолибди, ўғли ҳам энди ётмоқчи бўлиб турган экан, бирданига эшаги ҳанграб юборибди. Она-бола сесканиб, ўринларидан сакраб турибдилар.

Бундай қарасалар, ўрмондан боши осмондаги юлдузларга етай-етай деган бир баҳайбат полвон чиқиб келаётган эмиш. Бечора аёлнинг юраги ёрилишига оз қолибди. Уғли бўлса тўхтовсиз ҳанграётган эшагини тинчлантиришга уринибди. Йигит хотиржам кўринса ҳам, очиғини айтганда, юраги гу-

пиллаб ура бошлабди. Баҳайбат полвон момақалди роқдек овози билан:

— Бу ерда нима қилиб юрибсизлар? — деб сўраган экан, ўрмондаги дарахтлар ҳам силкиниб кетибди.

Ўғли эшагини тинчлантираётганлиги учун, бу ерга келишлари сабабини полвонга она айтиб берибди.

— Яхши, — дебди полвон. — Менга ўғлингни қолдир, мен унга Аллам-Қаллам афсунини ўргатаман. Ўттиз саккиз кундан кейин шу ерга келиб, ўғлингни олиб кетасан...

Она ўғлини бу баҳайбат полвонга бергиси келмабди. Агар унинг қўлидан келса, мана шу ўттиз саккиз кун ичида у бу мамлакатдан ўғлини олиб чиқиб кетишга, эшакни ҳам олиб кетишга рози экан. Аммо ўғли дарров кўниб, онасининг қўлини ўпибди. Онанинг бир ўзи орқага қайтиши жуда оғир бўлибди. Унинг кўзларидан тирқираб ёш оқибди.

Тоғнинг чўққисиди ўғил баҳайбат полвон билан якка ўзи қолибди. Полвон йигитни бир урган экан, у олмага айланиб қолибди. Баҳайбат полвон олмани чўнтагига солиб, йўлга равона бўлибди.

Оддий инсон қирқ кунда босиб ўтган йўлни баҳайбат полвонлар бир кунда босиб ўтадилар. Бизнинг полвонимиз ҳам бошқа полвонлардан сира қолишмас экан. Шунинг учун ҳам у қирқ кунлик йўлни йигирма уч ярим соатда босиб ўтибди. Полвон саройгача етиб келибди, улканлар хонасига кириб, чўнтагидан олмани чиқарибди. Олмани бир урган экан, у яна йигитга айланибди. Улкан полвон уни хонага қамаб, ўзи чиқиб кетибди.

Йигит хонада бир неча соат ўтиргач, зерикиб кетибди. Эшикни очмоқчи бўлиб қараса, қулфлоглиқ экан. Нима қилсин? Ашула айта бошлабди. Тезда эшик очилибди. Тўлин ойдай бир қиз кириб, қаҳрамонимизга:

— Биродарим, қандай қилиб бу ерга келиб қолдинг? Бунинг устига яна ашула ҳам айтиб ўтирибсан. Сени бу ерда нима кутаётганини билмасанг керак. Лаънати полвон сенга ҳам Аллам-Қаллам афсунини ўргатаман, дегандир? Ана у минорага қара... — дебди.

Йигит қиз кўрсатган томонга қараган экан, етмиш етти қаватдан иборат минорани кўрибди. Минора одамнинг калла суягидан қилинган экан.

— Бу калла суяклари худди сенга ўхшаган келгиндиларники эди. Улар ҳам Аллам-Қаллам афсунини ўрганмоқчи

эдилар. Ким бу ерга кирса, тирик чиқиб кетмайди, — дебди қиз.

— Истасанг, истамасанг, мен Аллам-Қаллам афсунини ўрганиб, бу ердан тирик ва соғ-саломат чиқиб, подшонинг қизига уйланаман, — дебди йигит қатъий.

Йигитнинг довураклиги қизга ёқиб:

— Майли, сенга бир маслаҳат бераман, балки яраб қолар. Эртага эрталаб бу ерга улкан одам келиб, сен билан кураш тушмоқчи бўлади. Сен қаршилиқ кўрсатиб ўтирма. Озгина қайсарлик қилсанг ҳам, у сени парча-парча қилиб ташлайди. У сенга ташланиши биланоқ, ерга йиқил. Улкан одам ғазабланиб, сенга «тур!» деб бақиради, уради, силкита бошлайди. Сен бунга эътибор берма ва чалқанчасига ётавер. Эртага кечқурун яна келиб қолганларини ўргатаман, — дебди.

Қиз кетибди. Йигит кечаси билан мижжа қоқмай, тонг отишини кутибди. У қанчалик ботир бўлса ҳам, бари бир қўрқибди. Эрталаб улкан одам келиб, у билан кураш тушибди. Улар бир-бирларига ташланишибди. Йигит дарров чалқанчасига йиқилибди. Улкан одам уни тепиб, бақириб, кураш тушишга мажбур қила бошлабди. Ахир улкан одамнинг тепкилари биз ўрганиб кетган тепкилардай эмас-да. Йигит бари бир қимирламасдан ётаверибди. Улкан одам уни кўтариб, оёққа турғизибди. Йигит бир дақиқа турибди-да, яна ерга йиқилибди. Улкан одам уни яна кўтарибди, йигит яна йиқилибди. Шундай қилиб улар кеч киргунгача курашибдилар.

Кечқурун улкан одам йигитни яна хонага қамаб, ўзи ғойиб бўлибди. Йигит шундай ҳолдан тойибди-ки, ҳатто қимирлашга ҳам мадори қолмабди.

Ярим кечаси эшик очилиб, яна ўша гўзал қиз пайдо бўлибди.

— Биродарим, — дебди у, — сен гапимга кириб, ўз ҳаётингни сақлаб қолдинг. Энди мен сенга Аллам-Қаллам афсунини ўргатаман.

Эрталабгача қиз унга Аллам-Қаллам афсунини ўргатибди.

Эрталаб, қиз чиқиб кетиши биланоқ, улкан полвон пайдо бўлибди. Улар яна кураша бошлабдилар. Йигит худди кечагидек ҳеч қанақа қаршилиқ кўрсатмасдан, дарров ерга йиқилибди. Улкан одам яна ғазабланиб, уни кураш тушишга мажбур қилибди, бақириб, — ахир улкан одамнинг қичқириги момақалдироқдан ҳам кучли экан-да, — йигитни ура бошлаб-

ди. Буларнинг заррача ҳам фойдаси бўлмабди. Йигит улкан одамга қаршилик кўрсатмабди.

Аmmo биз эртагимизни чўзиб ўтирмаймиз. Уша кеч улкан полвон йигитни яна хонага қамаб, ўзи кетибди. Ярим кечаси қиз келиб, йигитга Аллам-Қаллам афсунини ўргата бошлабди.

Тонг отибди. Қиз кетиб, улкан полвон келибди. Кураш бошланибди. Йигит яна ерга йиқилибди, полвон эса уни калтаклабди.

Кеч кирибди. Улкан одам йигитни яна хонага қамаб қўйибди. Тагин қиз келиб, унга Аллам-Қаллам афсунини ўргата бошлабди.

Эртакини чўзиб ўтирмаймиз. Уттиз саккиз кун улкан полвон йигитни урибди. Уттиз саккиз кун йигит Аллам-Қаллам афсунини ўрганибди. Уттиз саккизинчи куни улкан одам:

— Уғлим, сен тентакларнинг тентаги экансан! Аллам-Қаллам афсунини ўрганишнинг ҳеч иложи йўқ! Бекорга сени олиб қолган эканман. Сал тегишим билан ерга юз тубан йиқиласан. Онангнинг олдига жўна! Бу ердан туёғингни шикиллат! Онанг сени тоғнинг чўққисида кутиб турибди,— дебди.

Йигит тоққа қараб жўнабди. У Аллам-Қаллам афсунини яхшилаб ўргангани ва улкан одамдан қутулганига хурсанд бўлибди.

Тоғнинг чўққисида бизнинг қаҳрамонимиз онаси билан қучоқлашиб кўришибди. Онаси бир оз йиғлаб олибди, сўнгра улар орқаларига қайтибдилар. Улар ўн қадам ҳам юрмасларидан ўғил бирданига қуёнга айланибди. Қуён кампирнинг атрофида сакраб ўйнай бошлабди. У жуда ҳам чиройли қуён бўлиб, юнги қордан ҳам оппоқ, кўзлари худди қизил маржондек, қулоқлари эса тикка турар экан.

Онаси ҳайрон бўлибди ва қўрқиб: «Уғлим қаерга ғойиб бўлди, қаерда у? Қуён қаёқдан келиб қолди», деб ўйлабди. Бечора аёл яна йиғлаб юборибди.

— Қаердасан, ўғлим? Қаёққа ғойиб бўлдинг, азиз ўғилгинам?

Йигит бўлса — қуёнга айланган унинг ўзи эди — бу вақтда яна озгина сакраб ўйнабди, ингичка мўйловларини қимирлатиб, тагин одамга айланибди.

— Қаерда эдинг, ўғлим? Қаёққа ғойиб бўлдинг? — деб сўрабди онаси. — Ҳозиргина бу ерда бир қуён айланиб юрган эди, биз уни тутиб сотардик, афсус, қўлдан чиқиб кетди...

Улар яна бир оз юришибди. Йигит бирданига отга айланиб қолибди. Яна шунақа от эмишки, ҳар туки олтиндан,

туёқлари олмосдан, думи эса марвариддан экан. От қуёш нурларида шунақа ҳам кўзни қамаштириб товланар эканки, одамзод унга қарай олмас экан. Онаси отғи кўриши биланоқ ўғлини чақира бошлабди:

— Ҳай ўғлим, қаердасан? Яна қаерга ғойиб бўлдинг? Тезроқ бу ёққа кел! Мана бу отни тутиб, бозорга олиб бориб сотамиз! Пули то ўлгунимизча етади.

Ўғли кулибди, тўғриси, гижинглабди. Онаси теварак-атрофга қарагунча, у бирданига яна одамга айланибди.

Ўзимиз: «Эртагимизни чўзиб ўтирмаймиз», деб айтяпмиз-у, яна чўзиб юборяпмиз, бунинг учун кечиринглар. Узун қиссамни тугатаётиб, айтсак, она ва ўғил уйларига қайтибдилар. Келаси куни йигит онасининг кўзи олдида шохлари олтиндан, туёқлари бриллиантдан бўлган олачипор буғуга айланибди.

— Она, — дебди у, — мени бозорга олиб бориб сотинг...

— Вой, ўғлим, қандай қилиб сени сотаман?

— Сотинг, қўрқманг, мен нима десам, шуни қилинг...

Онаси буғуни бозорга олиб борибди. Буғунинг атрофини оломон ўраб олибди. Ҳеч ким шаҳарда бунақа буғуни кўрмаган экан, ҳатто бирор кимса унинг баҳосини ҳам айтолмабди. Охири бир савдогар:

— Бу буғуни подшоғина сотиб олиши мумкин. Фақат унинг хазинасидаги пулгина етади, — дебди.

Саройга одам юборибдилар. Бозорга подшонинг одамлари келибди, буғу уларга жуда ҳам ёқибди ва уни сотиб олибдилар. Аёл бир қоп олтин олибди. Бунақа буғу бир қоп олтиндан қимматроқ турса ҳам, бечора нима қила оларди. Ахир, буғунинг баҳосини подшонинг одамлари белгилашдида. Аёл, «йўқ, бу олтин кам» деб айтса, улар бир тийин ҳам беришмасди.

Буғуни подшонинг алоҳида отхонасига қўйишибди. Унга янги беда ташлашибди. Буғу бедани чайнай бошлабди. У қанчалик кўп еса, шунчалик кичраяверибди ва охири кўздан ғойиб бўлибди. Оғилга боғланган узангигина қолибди, холос. Бу воқеани ўз кўзи билан кўрганлар ҳайратдан нима дейишларини ҳам билмабдилар ва подшога ҳаммасини бориб айтиб берибдилар. Кекса подшо оппоқ соқолини силаб, узоқ ўйлабди.

— Бу қанақа ҳайвон, ахир? — деб сўрабди у вазирларидан.

Аммо уларнинг бирортаси ҳам жавоб бера олмабди. Подшо бу ҳақда бошқа ўйламасликка қарор қилибди.

Биз энди йигитга қайтайлик. У одамга айланиб, уйига қайтибди ва онасидан буғу учун олинган пулга уй қуришни илтимос қилибди. Ҳзи бўлса араб тулпорига айланиб, она-сига:

— Мени бозорга олиб бориб сотинг, — дебди.

Онаси тулпорни бозорга олиб борибди. Бундай тулпорни одамлар фақат бозор қурилгандан бери эмас, балки шаҳар пайдо бўлганидан бери кўрмаган эканлар. Яна савдогарлар, ҳунармандлар, жаноблар, бойлар тулпланишибди, аммо тулпорнинг баҳосини ҳеч ким айтмабди... Бу ҳақда подшо эшитиб қолибди ва бозорга ўзининг одамларини юборибди. Чунки у отларни жуда ҳам яхши кўраркан.

Йигит подшони Аллам-Қаллам афсуни билан мазах қилиб юрганида, бу ҳақдаги миш-миш улкан одамга ҳам бориб етибди. У нима гаплигини дарров тушунибди. Улкан полвон дарров шамолга айланиб, бозорга етиб келибди ва тулпорни тезлик билан нўхтасидан ушлабди. Аммо йигит шайланиб турган экан, у ҳам тезлик билан каптарга айланиб бозор устида уча бошлабди. Буни кўрган улкан одам бургутга айланибди-да, ўз ўлжасининг кетидан қувибди, каптар ҳам учиб-учиб охири маликанинг деразасига қўнибди. Бу ерда каптар бир даста гулга айланибди. Малика бундай чиройли гулдастани умрида кўрмаган экан.

— Оҳ, қандай ажойиб гуллар, — дебди у ва деразани очиб, гулларни олибди-да, ҳидлай бошлабди.

Улкан одам буни кўрибди ва саройни худди бешикдек тебрата бошлабди. Қиз шундай ҳам қўрқиб кетибдики, қўлидаги гулни деразадан кўчага тушириб юборибди. Гулдаста ерга тушиб, тариққа айланибди ва ҳамма ёққа сочилиб кетибди. Улкан одам эса тезда товуққа айланиб, тариқни чўқий бошлабди. Подшонинг қизи содир бўлаётган воқеаларни деразадан қўрқув билан кузатиб турибди. Товуқ ҳамма тариқни чўқиб бўлибди, фақат бир донагина тариқ қолибди. Товуқ уни ҳам энди ютмоқчи бўлиб турганида, тариқ тулкига айланибди ва товуққа ташланиб, уни ўлдирибди.

Бу воқеаларнинг ҳаммаси, фақатгина малика кўзи олдида эмас, балки ҳамма соқчилар, ўткинчиларнинг ҳам кўз олдида рўй берибди. Уларнинг ҳаммаси ҳайратдан қотиб қолишибди.

Тулки ерга бир ағанаб, одамга айланибди. Бу йигит подшонинг қизига таъзим қилибди, сўнгра, соқчиларни итариб, тўғри подшонинг ёнига борибди-да:

— Шундай қилиб, мен Аллам-Қаллам афсунини ўрганиб

олдим. Энди ўз ваъдангда туриб, менга қизингни бер,— дебди.

Подшо нима қиларини билмай, саросимага тушибди ва камбағал оиладан бўлган йигитга қизини бергиси келмай, бирорта айёрлик ўйлай бошлабди. Подшо йигитнинг бошини чопа олмаслигини ҳам, оса олмаслигини ҳам, қамоққа ташлай олмаслигини ҳам тушунибди.

Йигит подшо нималар ҳақда ўйлаганини фаҳмлабди-да:

— Подшо, агар ўз сўзингда турмасанг, яна бир марта Аллам-Қаллам афсунини кўрсатишимга тўғри келади. Унда сен тахтингда чўчқага айланиб қоласан. Бунинг ўзинг ҳал қил: ё қизингни берасан, ё чўчқага айланасан, — дебди.

Подшо қизини йигитга берибди. Қизнинг ўзига ҳам бизнинг қаҳрамонимиз аллақачонлар ёқиб қолган эди. Улар қирқ кеча-ю, қирқ кундуз тўй қилишибди. Тўйдан кейин бизнинг қаҳрамонимиз улкан одамнинг саройига жўнабди. У ерда йигит ўзига Аллам-Қаллам афсунини ўргатган қизни топиб, уни эрга берибди. У ўзининг эшагини ҳам унутмабди. Яхши оғилхона қурдириб, эшакка нафақа тайинлабди.

ЙЎЛБАРС БИЛАН МУШУК

Билмайман, сизлар эшитганмисизлар ёки йўқми, йўлбарс билан мушук қариндош эканлар. Мушук йўлбарсга тоға эмиш.

Ажойиб кунларнинг бирида, айтайлик, сешанба куни... Нима учун фақат сешанба куни бўларкан, деб сўрашингиз мумкин. Бўлмаса, чоршанба куни дейлик... Нима учун чоршанба куни? Майли, ана, пайшанба бўла қолсин... Нега? Яхши, бошида қандай бошлаган бўлсак, яъни «ажойиб кунларнинг бирида» деб бошлайверайлик. Шундай қилсак, мақсадга мувофиқ иш қилган бўламиз.

Шундай қилиб, кунлардан бир куни йўлбарс қариндоши— тоғаси мушук билан учрашиб қолибди.

— Вой, бечора тоғагинам, — дебди мушукка Йўлбарс, — нима учун бунчалик кичкинасан?

— Сен ҳам менга ўхшаб Одам Атонинг ўғиллари — одамларнинг қўлига тушганингда эди, нега бунчалик кичкина бўлиб қолганимни тушуниб олардинг.

— Буни қара-я, тоғажон. Сен менга ўша Одам Атонинг бирорта ўглини кўрсатмайсанми?

— Кўрсатаман. Юр...

Тоға-жиян биргаликда йўлга отланишибди. Йўлда қўтос подасини учратибди. Улар пода билан тенглашганларида, йўлбарс сўрабди:

— Одам Атонинг ўғиллари шуларми?

Мушук кулибди ва:

— Сен аввал уларга яхшилаб қара! Одам Ато ўғилларининг биттагина боласи бунақа қўтосларнинг юзтасини хоҳлаган томонига ҳайдаб бориши мумкин, — дебди.

Тоға жияни билан йўлда давом этибди. Улар йилқи уюрига дуч келибдилар. Уюрга тенглашганларида йўлбарс сўрабди:

— Одам Атонинг ўғиллари мана шуларми?

Мушук кулиб юборибди.

— Вой худойим-эй, жиянча-ей! — дебди мушук, — ахир Одам Атонинг ўғиллари буларга миниб, бутун дунёни айла-нишади-ку!

Тоға-жиян яна йўлга тушибдилар. Бу сафар улар туя карвонига дуч келибдилар. Булар Одам Атонинг ўғиллари эканлигига аниқ ишонган йўлбарс, қичқирибди:

— Аҳа, мана улар, Одам Атонинг ўғиллари!

Мушук хахолаб кулиб юборибди:

— Яна тополмадинг, жиянча! Одам Атонинг боласи бу улкан ва букри ҳайвонларни бир-бирига боғлаб, ўзлари эса эшакка ўтириб олиб, хоҳлаган томонларига ҳайдаб кетадилар.

Тоға-жиян яна йўлга тушишибди. Озми-кўпми йўл юриб, йўл юрсалар ҳам мўл юриб, охири бир тоғнинг тепасига кўтарилишибди. Тоғнинг тепаси дарахтзор экан. Урмонда бир ўтинчи катта дарахтни арралаётган экан. У фақат кўйлақда, энглари шимарилган, кенг пешанаси эса терлаб кетган экан.

— Мана у, Одам Атонинг ўғли, — дебди Мушук.

Йўлбарс Одам Атонинг ўғлининг кўримсизлигига жуда ҳам ҳайрон қолибди. Мушук йўлбарсни ўтинчи билан таништирибди ва унга йўлбарс ҳеч бўлмаса Одам Ато ўғилларидан бирортасини кўриш иштиёқида эканлигини айтиб берибди.

— Хуш келибсан, марҳамат, йўлбарс оғайни, — дебди ўтинчи, — бу ерга келибсанми, энди менга озгина ёрдам берсанг бўларди, — деб қўшиб қўйибди.

Одам Атонинг ўғли ундан сўраганига йўлбарс эриб кетибди. Йўлбарс тоғаси мушукка: «Қара, Одам Ато ўғлининг ўзи мендан ёрдам сўраяпти», деган маънода кўзини қисиб қўйибди ва ўтинчига жавоб берибди.

— Майли, жуда яхши. Айт-чи, сенга қандай ёрдам берай?

— Мана, агар сенга малол келмаса, панжаларинг билан мана шу ёғочдаги ёриқни кенгайтириб бер, менинг ҳам ишим осонлашади. Уни кенгайтириш учун кучим етмаяпти.

Йўлбарс яна тоғаси, яъни мушукка кўзини қисиб қўйибди. Кейин эса, ўзининг кучини кўз-кўз қилиш учун ўтинчи арралаётган дарахт ёриғига панжаларини суқибди.

Ўтинчи шу ондаёқ ёриқдаги понани уриб туширибди ва йўлбарснинг папжалари сиқилиб қолибди. Ўтинчи нима бўлганига тушунмай, ҳайрон бўлиб турган йўлбарснинг рўпарасига чўккалабди-да, тамаки тутата бошлабди. Қолқонга тушиб қолган йўлбарснинг оғриқдан бақиргиси келса ҳам, уялганидан ўзини тутибди. Йўлбарснинг тоғаси — мушук бўлса, қарағай дарахтининг тепасига чиқиб олиб, у ердан жиянига қарар, қиқирлаб, мўйловларини бурар экан. Ниҳоят, йўлбарснинг сабри тугабди ва бошини кўтариб, мушукдан сўрабди:

— Вой худойим-эй, тоғажон, сен нима дейсан? Энди Одам Атонинг ўғли бу ердан мени худди сендек кичкина бўлиб қолмагунимча қўйиб юбормаса-я?!

— Буни худонинг ўзи билади, миёв,— деб жавоб берибди мушук...

Айтишларича, йўлбарснинг тоғаси — мушук худди шу воқеадан кейин «миёв»лай бошлаган эмиш.

ТУҶУВЧИЛАР

Бор эканда, йўқ экан, бир мамлакатда чўпон ва унинг хотини яшаган экан. Чўпоннинг хотини бир оз тентакроқ экан.

Чўпон билан хотини тинчгина яшашар экан. Бир куни чўпоннинг хотини дарёга сув олгани борибди. Дарёда қурбақалар вақиллашаётган экан. Юқорида айтиб ўтганимиздек, чўпоннинг хотини бир оз тентакроқ бўлгани учун қурбақаларнинг вақиллашини тўқув дастгоҳларининг шовқинига ўхшатибди.

— Тўқувчилар, ҳой тўқувчилар!— деб қичқирибди у қурбақаларга.— Менга ҳам бир аршин¹ бўз тўқиб беринглар.

— Вақ, вақ,— деб жавоб қайтарибди қурбақалар.

Тентак хотин бўлса, улар «яхши, яхши, тўқиб берамиз», деб айтяпти деб ўйлабди.

— Раҳмат, тўқувчилар,— дебди у ва уйига қайтибди.

Кеч кириб, чўпон уйига қайтгач, хотини унга шундай дебди:

— Менга голланд калавасидан сотиб олиб беринг. Тўқувчилар билан келишдим. Улар менга бўз тўқиб беришади.

Чўпон голланд калавасидан сотиб олиб берибди.

Хотин калава ўрамларини дарёга олиб бориб сувга ташлабди ва қурбақаларга қичқирибди:

— Тўқувчилар, ҳой тўқувчилар! Мана сизга калава. Шунинг ҳаммасидан бўз тўқиб беринглар.

Бир оз вақт ўтгач, хотин эрига:

¹ Аршин — Россияда 0,711 м. га тенг узунлик ўлчови.

— Менга пул беринг. Тўқувчиларнинг ҳақини тўлайман. Улар бўзимни тўқиб бўлишгандир. Уни бориб олиш керак, — дебди.

— Бир оз сабр қил, — дебди чўпон, — подани яйловдан ҳайдаб келай, ана ўшанда хўжайиндан пул сўрайман.

Бир неча кун ўтибди. Чўпон хўжайинидан пул олибди ва хотинига берибди. У дарёга бориб, қурбақаларга қичқирибди:

— Ҳой, тўқувчилар, мана сизга бўз учун пул, энди бўзни беринглар!

Ҳеч қандай жавоб бўлмабди. Нега, деб сўрарсиз? Уша пайтларда кун жуда иссиқ бўлиб, дарё қуриб қолган, шунинг учун қурбақалар бошқа жойга қочиб кетган экан.

Ҳеч қандай жавоб бўлмагач, хотиннинг жаҳли чиқибди ва қўлига таёқ олиб, қичқирибди:

— Ҳали менга жавоб бермайсизларми? Яхши, ҳозир уйингизни ағдар-тўнтар қилиб ташлайман!

Шундай деб, у таёқ билан қуриб қолган дарёдаги қумни ковлай бошлабди. Бир оз вақт ўтгач, қум остидан тилла тангаларга тўла хум кўринибди.

— Аҳа, тушунарли, — дебди хотин, — демак менинг бўзимни ўзларингизга олиб, ўрнига мана бу пулларни менга қўйиб кетибсизлар-да.

Худди шу вақт кўприқдан хурмачалар ортилган аравада бир кулол ўтиб қолибди.

— Эй, кулол! — деб қичқирибди хотин. — Аравангдаги ҳамма молни сотиб оламан. Хурмачаларни ҳовлимга олиб бориб, эшигимнинг тагига тахлаб кет. Улар учун сенга мана бу ялтироқ тангалардан тўлайман.

Қувониб кетган кулол хотиннинг уйига борибди ва хурмачаларни эшик тагига туширибди. Хотин эрига кўрсатиш учун бир сиқимгина тилла тангадан олиб қолиб, қолган ҳаммасини кулолга берибди.

— Энди, — дебди тентак аёл, — уйимизни худди подшо саройидек безатиш керак.

У эшик тагида ётган хурмачаларни майда-майда қилиб синдирибди-да, бўлақларини уйнинг ҳар ерига қўйиб, ўзича безаб чиқибди. Кейин эрини сабрсизлик билан кута бошлабди. Кечқурун йўлда эри кўриниши биланоқ, хотин қувониб қичқирибди:

— Тезроқ келинг, эр, мен уйимизни қандай безатганимни кўринг. У жаннатдаги саройдан ҳам яхши бўлди.

Эри келиб кўрибди-да, бошини чайқабди. Бу вақт хотини, олиб қўйган бир сиқим олтин тангани эрига кўрсатибди. Воқеани эшитган чўпоннинг ақлдан озишига оз қолибди.

— Нималар қилиб қўйдинг, аҳмоқ хотин, — деб қичқирибди у.

Хотин хафа бўлиб, уйдан чиқиб кетибди ва дарё бўйига борибди. Бир оз вақт ўтгач, унинг ёнига мушук келибди.

— Оҳ, сен, миёв пошшо, — дебди хотин мушукка, — билман, сени эрим юборган. Аммо бекорга овора бўлибсан, уйга қайтмайман. У мени жуда ҳам хафа қилди.

Яна бир оз вақт ўтибди. Ёнидан туя ўтибди.

— Сен кимсан ва қаердансан, буни билмайман, — дебди хотин туяга, — аммо, сени ҳам эрим юборган бўлса керак. Майли, кел, уйга қайта қолай.

Хотин туянинг арқонидан ушлаб уйига қайтибди.

Хотинининг қайтиб келганини кўрган чўпон қувонибди, туяни кўргач эса хурсандлигидан терисига сиғмай кетибди. Бунинг устига туяга икки қоп юк ортилган экан.

— Қани, энди нўхат рақсига ўйинга тушайлик, — дебди чўпон хотинига.

Хотин бу қанақа рақс эканлигини билмаса ҳам, аммо рози бўлибди. Эри катта бир қозонни тўнтариб, хотинини унинг остига ўтқизиб қўйибди. Кейин қозоннинг устига нўхат сепп:

— Нўхатли ёмғир ёғяпти, нўхатли ёмғир ёғяпти! — дея бошлабди.

Ўзи бўлса, бу вақт туяга ортилган қопларни тушириб олибди. Қоплар олтинга тўла экан.

Туянинг устидаги юкларни тушириб бўлгач, чўпон олтинларни яширибди ва хотинига:

— Рақс тугади, чиқ! — дебди.

Бир оз вақт ўтгач, кўчада подшо жарчиларининг қичқириги эшитилибди:

— Подшонинг олтин ортилган туяси йўқолган. Қим туяни кўрди? Унинг қаердалигини ким билади?

Чўпоннинг хотини дарҳол бир жарчининг ёнига бориб:

— Мен туяни кўрдим, — дебди.

Подшо хизматкорлари дарҳол чўпонни тутиб, қозининг ёнига келтиришибди. Қози ундан сўрабди:

— Тўяни кўрдингми?

— Йўқ, — деб жавоб берибди чўпон.

— Хотининг туяни уйимизга олиб бордим, деяпти-ку.

— Жаноби қози, сиз хотинимнинг гапига қулоқ солманг. У бир оз тентакроқ.

Қози чўпоннинг хотинини олиб келишни буюрибди. Хотин эшикни орқалаганча келибди:

— Айбга буюрмайсиз, — дебди у, — эрим эшикнинг ёнидан ҳеч қаерга кетмагин, деган эди.

Қози ундан сўрабди:

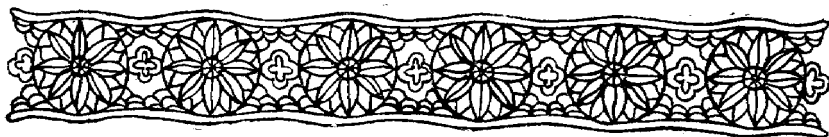
— Туяни қачон кўрган эдинг?

Хотин дарров жавоб қайтарибди:

— Нўхатли ёмғир ёққан куни...

Қози аёлнинг гапини эшитгач, ҳақиқатан ҳам тентаклигига ишонч ҳосил қилибди ва эр-хотинни озод қилибди.

ДОНО ЧОЛ ВА БУТ ҲАҚИДА ЭРТАК

Қачонлардир, ўғлим, жуда узоқ бир мамлакатда олижаноб кишилар орасида энг доно, донолар орасида энг олижаноб, оппоқ соқолли бир киши яшаган экан. Уша мамлакатнинг энг катта шаҳарларидан бирида, оппоқ соқолли чол яшайдиган ерда, одам гавжум майдонда, баландлиги одамдан минг марта баланд бўлган, қимматбаҳо тошлардан ўрнатилган ялтироқ кўзли, сочлари тоза кумушдан қилинган, соф олтиндан ясалган бут ўрнатилган экан. Доно чол яшайдиган бу мамлакатнинг одамлари ўз бутларига сифинишаркан. Улар ер юзидаги ҳамма нарса — яхшилик ва ёмонлик, наслдорлик ва наслсизлик, гўзаллик ва бемаънилик — буларнинг ҳаммаси одамдан ҳам минг марта баланд бутнинг иши деб ўйлашаркан.

Фақат, бизнинг оппоқ соқолли доно кишимизгина бу бутга ишонмас экан, ўғлим. У ўзининг ишонмаслигини узоқ вақт яшириб юрибди. Аммо, йиллар ўтиши билан, у кексая борган сари ичида яшириб келаётган нарсаси унинг юрагига оғир тошдек бота бошлабди. Охири, бир кунни унинг сабр косаси тўлибди ва бут ўрнатилган майдонга келиб қаттиқ қичқирбди:

— Нима учун, сиз одамлар, ялтироқ кўзли, кумуш сочли ва соф олтиндан қилинган шу бутга сифинасизлар? Ахир, уни сизлар, ўз қўлларингиз билан яратгансизлар-ку. Сизнинг ақлингиз ва қўлларингиз билан яратилган бу нарсани ўзингизнинг ақлингиз ва қўлларингизнинг яратувчиси деб ҳисоблайсизлар.

Дунёдаги бирор мавжудот ҳам ҳеч ким томонидан яра-

тилмаган, доимо ўзгариб турувчи, охири ҳам, боши ҳам кўринмайдиган борлиқ чегарасидан ташқарига чиқолмайди. Бу бутни йўқ қилинглр, биродарларим!

Олижаноб кишилар орасида энг доно, донолар орасида энг олижаноб қариянинг бундай сўзларини эшитиб, одамлар аввалига тушунмабдилар, кейин ҳайрон бўлибдилар, сўнгра эса жаҳллари чиқибди ва охири, улар ердан катта-катта тошларни олиб қарияга қараб ота бошлабдилар. Улар чолни шундай тошбўрон қилибдиларки, бечоранинг оппоқ соқоли қондан қизариб кетибди. Аммо у жим турмабди. Ўзининг ўйлаганини ҳақ деб билган бу оппоқ соқолли қария гапиргани сайин ёшара бошлабди. У ёшарган сари, овози шунча қаттиқ чиқар, овози қанча қаттиқ чиқса, у шунча тез ёшарар экан.

Дўлдек ёғилаётган тошлар остида оппоқ соқолли киши қанчалик ёшараверса, унга тош отаётганлар шунчалик қартайиб, шалпайиб қолишибди. Одамларнинг беллари букчайиб, қўллари қалтираб қолгач, ўз бутларини ҳимоя қила олмабдилар. Донолар орасида энг олижаноб, олижаноб кишилар орасида энг доно ва мангу ёшарган киши бир мушт уриб, улкан бутни йиқитибди.

Сен ҳам, ўғлим, дўлдек ёғилиб турган тошлар остида ҳам ўзинг ишонган ҳақиқатни айтишдан қўрқмасанг, худди ўша қачонлардир яшаган олижаноб кишилар орасида энг доно, донолар орасида энг олижаноб кишидек мангу ёш бўлиб қоласан.

